

מנחות נו

משה שווערד

א. שו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן קלט

אך הרמב"ם פ"א מאיסורי מזבח [ה"ז] פסק דבזמן הזה נהי מלקות ליכא לאו איכא. ובספר מעין חכמה דף ס"ד סוף ע"א עשה קצת סמוכים לשיטת תוס' [שם ד"ה בעל מום]. מש"ס מ"ק י"ב ע"ב דלא אמר בצורם דהוה דאורייתא שמע מינה איכא צורם בזה"ל דלא דאורייתא, ובתשובה אחרת כתבתי דלע"ד שיטת רמב"ם מוכרח, דאי לא הימא הכי מ"ט ביטלו מצות עשה דאורייתא מעשר בהמה אחר החורבן משום תקלה כדאיתא פ' בתרא דבכורות [נ"ג ע"א], והלא משחרב הבית הותר להטיל מום בקדשים מה היה להם לגזור גזירה חדשה שלא להטיל מום ולבטל מ"ע דאורייתא הפרשת מעשר בהמה, לא לגזור כך ויפרישו מעשר ויטילו בו מום ויפדנו, אע"כ איסורא דאורייתא איכא. וכעת נדפס אצל רי"ף החדשים ס' חידושי רי"ט אלגאזי והאריך בקושיא זו כמה דפים [בפ"ה אות מ"ג ד"ה והנה הרמב"ם] ולא העלה תי' כלום. **ולפע"ד י"ל טעם הרמב"ם דודאי אם יבוא אליהו ויאמר כל ימי חיי בהמה זו לא יבנה מקדש א"כ לא [לגופי' ולא] לדמי חזי, היה מותר להטיל מום, אך חיישינן כמו הריני נזיר ביום שבן דוד בא אסור בכל [יום, עירובין מ"ג ע"א] הכי נמי, ואפשר אפילו לגופיה חזי, על כן איכא לאו ואין לוקני.**

והשתא י"ל תוס' ס"ל כשיטלו מעשר בהמה אז היו מצפים כל יום ויום ואז היה אסור להטיל מום מן התורה כרמב"ם ואז בטלו חז"ל לעשר בהמה, אך ארכו לנו הימים ואמרין כמאן שתו כהני חמרא כרבי [תענית י"ז ע"א] בעו"ה ומן אז לא לדמי חזי ומותר מן התורה להטיל מום וחכ"ל אסרו, ומ"מ הניחו תקנה ראשונה במקומה שלא לעשר בהמה:

ב. שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן שו

וראיתי במעין חכמה דף ס"ד סוף ע"א ד"ה אמנם וכו' עושה סמוכים לשיטת רש"י ותוס' ורא"ש ואני איני כדאי אבל תורה היא וללמוד אני צריך ולהודיע צערי כי אי נימא דמן התור' מותר להטיל מום בקדשי מזבח בזה"ל כיון דלא חזו לא לגופי' ולא לדמים מה ראו חז"ל על ככה להפקיענו ממ"ע = ממצות עשה = דאורי' לעשר

בהמתנינו כמבאר ר"פ בתרא דבכורות נ"ג ע"א משום תקלה ופריך ש"ס לשדי מומא בכולא עדרי' ומשני מהרה יבנה מקדש ולא ימצא בהמה לקרבן ועי"ז נתבטלה מ"ע בשב ואת' = ואל תעשה = הלא טוב ה' שלא יאסרו להטיל מום בקדשים בזה"ל ויעשר בהמתו ויטיל בה מום ויפדה וישדה ד' זווי בנהרא ויאכל במומו בשלמא אי היה גזרה קדמונית מדרבנן י"ל העמידו חכמים דבריהם במקום בטול מ"ע אבל כיון דהטלת מום בזה"ל הם התחילו בה אחר החורבן מה ראו על ככה [עתה נדפסו חידושי רי"ט אלגאזי על הל' בכורות לרמב"ם פרק ה' דבכורות ראיתי שיעמד בזה].

ותו צלע"ג למה החליטו כ"כ דבזה"ל גרע ממטיל מום בבעל מום דלא לגופי' ולא לדמי חזי ואמאי הלא האומר הריני נזיר ביום שבן דוד בא בו אסור למשתי יין דהיום אם בקולי תשמעו עיי' עירובין מ"ג ע"ב ורמב"ם פ"ד מנזירות ה' י"א **וא"כ ה"נ הרי חזי כל שעתא ושעתא לגופי' ועוד הא קיי"ל מקריב' אעפ"י שאין בית ורק**

אכילת בכור ומעשר במזבח תלי' עיי' מכות י"ט ע"א ותוס' ד"ה ואי סבר ויעיי' מג"א ס' תקס"א סק"ג וא"כ אם ישתדל רשות אצל המלכות בזה"ל לבנות מזבח נוכל להקריב עכ"פ קרבנות צבור דטומאה הותרה בצבור ובספר כתתור ופרח שנמצא פה א" פ"ו דף כ"ב ע"ב כ' שא"ל רבינו ברוך שר"ח הכהן מפר"ש [בעל התוס'] אמר לבוא לירושלים בשנת י"ז לאלף הששי ושיקריב קרבנות בזה"ל ואני מטרדתי לא שאלתי מה נעשה מטומאתינו ואנה הכהנ' המיוחסים ונוכחתי שאין לחוש על הטומאה וכו' שקרבנות צבור דוח' את השבת ואת הטומאה וכו' עכ"ל לענינינו ודברים אלו מועתקים ג"כ בשיל"ת יעב"ץ ח"א ס' צ"ט ע"ש והאריך בהם [וע"ל ס' רל"ו] **וא"כ בודאי צ"ע אמאי פשוט כ"כ דלא שייך בזה"ל איסור הטלת מום טפי ממטיל מום בבעל מום.**

והנלע"ד דודאי פשוט דכל מום לא יחי' בו בזמן שתמי' יהיה לרצון וממועט הכל בין בעל מום בין בזה"ל אך כתיב כל מום לרבות ותלי' בפלוגתא דרי"ל ור"ל דלר"י דס"ל בעלמא אף על גב דלא לוקי' על ריבוי דכל מ"מ איסורא איכא כמ"ש תוס' פסחים מ"ד ע"א ד"ה לענין וכו' יע"ש א"כ ה"נ מרב' מכל מום לאסור דאורי' לר"מ מטיל מום בבעל מום ולרבנן גרמא ומכ"ש דמרב' מינ' איסור דאורי' בזה"ל דחמיר תם בזה"ל מבעל מום בזמן המקדש מטעמים שכתבתי והא דלא אמר' בבכור' ל"ג דכל מום אתי' לרבי' בזה"ל משום דבעי לאוקמי קרא נמי לזמן הבית כמ"ש תוס' שם /פסחים מ"ד/ ס' זו ע"ש והן הנה דברי רמב"ם פ"א מאי' מזבח אך כ"ז למא' דקיי"ל כר"י דכל היכי דכתיב כל ריבוי הוא לאי' ולא למלקות אך לר"ל ר"פ ה"כ דס"ל דרשא דכל אסמכתא הוא וה"נ כל מום לר"מ ולרבנן אסמכתא הוא א"כ מס' יותר ראוי' לגזור להטיל מום בבעל מום בזמן שבהמ"ק קיים ממאי דאיכא למיגור בתם בזה"ל כמובן והיינו דאמר רבא בע"ז י"ג ע"ב נראה כמטיל מום כדי לתרוצי גם לר"ל דדרבנן בעלמא הוא ולר"ל הא דאין מעשרים מעשר בהמה בזה"ל י"ל גזירה משום יתום עיי' ר"פ בתרא דבכורות ומיושבים ק' לה"מ על הרמב"ם פ"א מאי' מזבח הגז' וסוגי' דעלמא כוותי' ואין לנו להקל ח"ו דלפע"ד גם להתוס' אין להטיל מום אפי' בידי נכרים בספק בכור בזה"ל והנלע"ד כתבתי בחפזי דברי א"נ הדש"ת. פ"ב יום א' ט"ו מרחשון תקפ"ב לפ"ק משה"ק סופר מפפד"מ.

ג. שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן שיח

ונחזי מה נעשה בזמן הנה הרמב"ם פ"א מאי' מזבח כתב בזה"ל עובר בלאו ואינו לוקה ורגיל אני להסביר דהרי אמרי' בעירובין הריני נזיר ביום שבן דוד בא בו אסור ביין בכל יום שמא היום יבוא וא"כ בודאי אי היה אליהו בא ואמר דכל ימי חיי זו הבהמה לא יבוא בן דוד נמצא לא הוה חזי לא לגופיה ולא לדמי היה מותר להטיל בו מום אך הלא אין אנו יודעים ע"כ המטיל בו מום עובר בלאו דלמא היום יבוא וכשמתה הבהמה ולא בא נפטר למפרע ועכ"פ אין לוקין אפי' יבוא דהוה התרא ספק

ומאז אמרתי [עתה אשכחנא דישב על מדוכה זו הגאון מהרי"ט אלגאזי הנדפס אצל הל' בכורות לרמב"ם ברי"ף חדשים פ"ה במכורות] הואיל ומעשר בהמה מ"ע = מצות עשה = דאורי' בכל זמן וחכמים בטלוהו משום תקלה וק' אי הטלת מום לאו דאורייתא בזה"ל מוטב היה לחכמים שלא לאסור הטלת מום ושלא לבטל מ"ע של מעשר ולהטיל בו מום ולא יהיה תקלה ומ"ע מתקיימת והרב הנ"ל לא מצא תי' ואני אמרתי ע"ד דאמ' רבי כמאן שתו כהני חמרא בזה"ל ותקלתם הוא תקנתם כי בעו"ה עבר קציר כלה קיץ ולא נושענו עיי' מס' תענית י"ז ע"א וה"נ מתחילה כשחרב בהמ"ק והי' מצפים יום יום לישועת ה' והי' כמו ראוי להקרבה דמהרה יבנה והוה מטיל מום דאורייתא ומאז גזרו על הפרשת מעשר משום תקלה אך ברבות הימים וכמו נתיאשו לומ' היום או לזמן קרוב והוה הבהמה כמו לא לגופיה חזי ולא לדמי חזי וחזר הטלת מום איסור דרבנן ומ"מ לא יכלו להחזיר הפרשת למקומו כיון שכבר נתבטל ע"י ב"ד הראשון הגדול מן האחרונים כנלע"ד.

ד. שו"ת פרי יצחק חלק א סימן מ [בדין הטלת מום בקדשים בזה"ז].

נחזור לענין, דש"י הרמב"ם הוא דגם בזה"ז אסור מדאורייתא להטיל מום בקדשים, וכ"כ הסמ"ג (לאווין סי' שט"ו) לדברי הרמב"ם. והנה הלח"מ הקשה ע"ז באמת מסוגי' דע"ז הנ"ל דמבואר שם דבזה"ז דלא חזי להקרבה אינו אסור מדאורייתא להטיל מום ועוד גרע ממטיל מום בבע"מ, דלא לגופיה חזי ולא לדמי חזי, ע"ש. **ונראה לענ"ד לישב דהנה בשאלות ותשובות חתם סופר (יו"ד סי' ש"ו) הקשה דלמה החליטו דבזה"ז דלא חזי להקרבה אינו אסור מדאורייתא ועוד גרע ממטיל מום בבע"מ, ואמאי הא קי"ל האומר הריני נזיר ביום שכן דוד בא אסור לשנות יין לעולם דכל יום שמא יבא דהיום אם בקולי תשמעו וכמבואר בעירובין (מג, ב), וא"כ הרי חזי כל שעתא ושעתא לגופיה. ועוד הקשה דהא קי"ל (עדיות פ"ח מ"ו) מקריבין אעפ"י שאין בית דקדושה ראשונה קדשה לשעתא וקדשה לע"ל, א"כ אם נשתדל להשיג רשות לבנות מזבח הרי חזי להקרבה גם בזה"ז...**

ונראה לישב עפ"י הגמ' בזבחים (נט, א) וז"ל, אמר רב מזבח שנפגם כל הקדשים שנשחטו שם פסולין כו' ר' יוחנן אמר אחד זה ואחד זה פסולין, במאי פליגי רב סבר בעלי חיים אינן נדחים ור"י סבר בע"ח נדחין, מיתבי כל הקדשים שהיו עד שלא נבנה המזבח ואח"כ נבנה המזבח פסולין, נבנה דחויין מעיקרא הן כו' אלא עד שלא נפגם כו', ופרש"י אחד זה, בין שנשחטו בשעת פגמתן בין שנשחטו אחר תיקונו פסולין כל הקדשים שהיו קדושין באותה שעה לפי שנראו ונדחו וקסבר בע"ח נדחין כשחוטין, עד שלא נבנה משמע קודם שלא נבנה בני הגולה, דחויין מעיקרא הן שכשהוקדשו לא נראו ש"מ דחוי מעיקרא הוי דחוי ותיקשה למ"ד לא הוי דחוי, עכ"ל רש"י. **ומתבאר מסוגיא זו דלמ"ד בע"ח נדחין וכן דחוי מעיקרא הוי דחוי לפ"ז כל הקדשים שהיו עד שלא נבנה המזבח אף כשנבנה המזבח אח"כ מ"מ פסולין הן להקרבה, ומשום קדום שנבנה המזבח הרי אדחו ונדחו לעולם.**

והנה בזבחים (עג, ב) אמר רבא השתא דאמר רבנן לא נקריב אי נקריב לא מרצה, איתבי ר"ה לרבא חטאת כו', אלא הא כמאן דאמר בע"ח נדחין הא למ"ד בע"ח אינן נדחין, ע"ש. ומבואר מזה דס"ל לרבא כר"י דבע"ח נדחין, ואפ"ל דס"ל לרבא ג"כ דחוי מעיקרא הוי דחוי, וביותר דהנה ביומא (סד, א) מפרש טעמא דרב דיליף ממום עובר והתם מנלן דכתבי (ויקרא כב, כה) כי משחתם בהם מום בם, מום בם הוא דלא ירצו כו', ור"י מיעט רחמנא בהם בם הוא דכי עבר מומן ירצו הא כל דחויין כו'. ועי' בתו"י שם (ד"ה מי דמי) מה שהקשו, וכתבו ועוד אומר רבי כי י"ל דאפילו דחוי מעיקרא ממעטי מדרשא דר"י דבסמך דמיעט רחמנא בם כו' הא כל הדחויין הואיל ונדחו ודחו ואפילו היכי שלא נראה מעולם כו', ע"ש. ולפי דבריהם הרי תליא זה בזה דאי בע"ח נדחין גם דחוי מעיקרא הוי דחוי.

ולפ"ז מיושב שפיר קו' האחרונים, דהא דמבואר בגמ' דבזה"ז אינו אסור להטיל מום מה"ת ומשום דלא חזי להקרבה ולא אמרינן דהרי חזי כל שעתא להקרבה ומשום דשמא יבא בן דוד, והיינו משום דהתם רבא קא"ל ורבא לשי' דס"ל בע"ח נדחין וכן דחוי מעיקרא הוי דחוי, א"כ כל הקדשים בזה"ז לעולם לא יהיו ראויין להקרבה ואף כשיבא בן דוד ויבנה המקדש ומשום דכיון דעתה ליכא מזבח ואדחו להו הן ידחו לעולם, וכמבואר בסוגיא דזבחים שם. ולפ"ז שפיר מבואר דבזה"ז לא חזי להקרבה כלל כנ"ל. וכן אפילו למ"ד מקריבין אף על פי שאין בית ונשתדל להשיג רשות לבנות מזבח מ"מ לא יהיו ראויין להקרבה כיון דעתה אין מזבח וכבר נדחו להו ונדחין לעולם.

ולפ"ז מיושב שפיר שי' הרמב"ם שפסק דגם בזה"ז אסור להטיל מום מדאורייתא והוא נגד סוגי' הגמ' בע"ז הנ"ל דמבואר שם דבזה"ז דלא חזי להקרבה לא, וכמו שהקשה הלח"מ כנ"ל, אולם לפ"ז ניהא שפיר, דהרמב"ם לשי' שפסק כרב דבע"ח אינן נדחין וכן דחוי מעיקרא לא הוי דחוי וכמש"כ בפט"ו מה' מעה"ק (ה"ד), ע"ש. ולפ"ז קדשים בזה"ז יהיו ראויין להקרבה כשיבא בן דוד ויבנה המזבח, וממילא כל שעתא ושעתא מקרי חזי להקרבה דשמא יבא בן דוד דהיום אם בקולי תשמעו כנ"ל. ועי' בשו"ת חתם סופר (סוף סי' שי"ח), ע"ש.

הן אמת דהתוס' בזבחים שם (נט, ב, ד"ה עד) הקשו בהא דפריך הגמ' נבנה דחויין מעיקרא ניהו, ומשמע דפריך אפילו לר"י והא ר"י ס"ל באמת דחוי מעיקרא הוי דחוי, ותי' דהתם אין בידו לתקן מקרי דחוי אבל הכא בידו לתקן המזבח ולכך משמע ליה דלכ"ע לא הוי דחוי, ע"ש. אולם רש"י פי' בהדיא דחויין מעיקרא הן, ותיקשה למ"ד לא הוי דחוי, ע"ש. ועוד י"ל דמש"כ התוס' דהכא בידו לתקן המזבח כנ"ל, היינו לענין הברייא דמיירי בקדשים שהיה עד שלא נבנה המזבח בימי בית שני עד שלא נבנה בני הגולה, אבל בזה"ז לא מקרי בידו לתקן המזבח כמובן, ולכך תלי' בפלוגתא אי דחוי מעיקרא הוי דחוי כנ"ל. מיהו בכ"ז י"ל דהתוס' לא ס"ל כשי' הרמב"ם דלמ"ד בע"ח אין נדחין מקרי חזי להקרבה, ולטעמיהו אזלי דהנה בבכורות (לד, א) בסוגיא דאחזות דם כתבו התוס' (ד"ה אילימא) והרא"ש (פ"ה סי' ד) דבבע"מ עובר מותר להטיל מום קבוע. ועי' ברא"ש שכתב ז"ל, ואף על גב דהוי מום עובר, מותר להטיל בו מום דקרא קאמר (ויקרא כב, כא) תמים יהיה לרצון, כשהוא תמים להקריבו למזבח לרצות אז כל מום לא יהיה בו ע"ש, ובתוס' שם. ועכ"פ הרי דס"ל דבע"מ עובר לא מקרי תמים לרצון, אף דיהיה חזי להקרבה כשיעבור המום מ"מ כיון דעתה לא חזי להקרבה לא מקרי תמים לרצון. ולפ"ז ה"ה דבזה"ז מקרי לא חזי להקרבה, אף דשמא יבא בן דוד ויבנה המזבח ויהיו ראויין להקרבה, מ"מ כיון דעתה אין מזבח ולא חזי להקרבה ל"ל בה. אולם הרמב"ם אזיל לטעמיה דס"ל דאסור להטיל מום בבע"מ עובר וכמש"כ בפ"ב מה' איסורי מזבח (הט"ו) הרי אלו ספק קבועין או עוברים לפיכך אם הטיל בו מום אחר אינו לוקה, ע"ש. ולפ"ז צ"ל דגם בע"מ עובר מקרי תמים יהיה לרצון ומשום דחזי להקרבה אחר שיעבור המום, וא"כ ה"ה דבזה"ז מקרי חזי להקרבה דשמא יבא בן דוד ויבנה המזבח דהיום אם בקולי תשמעו, ובע"ח אינן נדחין כנ"ל.